

A SZEMÉLYISÉG

Személyiség:

Az ember egyedi tulajdonságainak
összessége.

➤ **Az ember tulajdonságai:**

- Az emberi mivoltot egy megismételhetetlen individuum formájában valósítjuk meg.
- A személyiség pszichológiai fogalom, a személy egyedi tulajdonságainak összessége
- Személyisége csak az embernek van

➤ **Egyedi tulajdonságok:**

- A személyiség differenciálpszichológiai fogalom
- Az elemzés tárgya a személyek közötti különbségek

➤ **Lelki tulajdonságok:**

- Elsősorban a tág értelemben vett magatartásbeli különbségekre vonatkozik, nem pedig a testi különbségekre

➤ **Tulajdonságok:**

- Állandó, stabil, szituációtól független sajátságok
→ személyiségvonások

➤ **Dinamikus:**

- A személyiség változik az életkor, képzés, idő, körülmények, tapasztalatok függvényében
- DE! biztosítja az önazonosságot, stabilitást
- Változik, de mégis ugyanaz marad

➤ **Összesség:**

- A személyiség globális fogalom
- A lelki működések minden rétegének egyedi vonását tartalmazza (megismerő funkciók, érzelmi reakciók, motivációk, cselekvések)
- Bizonyos személyiségelméletek bevonják a testi felépítés egyedi sajátosságait is (alkattan, temperamentum típusok)
- Tág értelemben ide tartozik az értelmi képesség, az intellektus is → a személyiség teljesítmény-, vagy mennyiségi aspektusa

- A személyiség szűkebb értelmezésébe csak a minőségi aspektus tartozik bele
- A két aspektus egymástól nem független: minél alacsonyabb az intellektus, annál inkább elmosódnak a személyiség egyedi vonásai
- Súlyos értelmi fogyatékoságban szinte csak elméletileg beszélhetünk személyiségről
- A személyiség bizonyos tulajdonságai elősegíthetik, vagy gátolhatják az értelmi képességek kibontakoztatását (ld. Szorongás)

SZEMÉLYISÉGELMÉLETEK

Az alkattan

Hippokratész: az ember egyéni tulajdonságait négyféle testnedv (vér, nyál, sárga és fekete epe) keveredéséből, és ezek különböző arányaiból vezette le.

- A testi és lelki alkat tulajdonságai összefüggnek

4-féle temperamentumtípust különített el:

1. Szangvinikus: gyorsan lezajló heves reakciók
2. Kolerikus: heves, de tartós reakciók

3. Melankolikus: lassú, gyenge reakció, de tartós. Kedvetlenségre, pesszimizmusra hajló személy.
4. Flegmatikus: gyenge és rövid ideig tartó reakciók.

Távolságtartó, hűvös, konvenciókon felülemelkedik, azokat kritikusan szemléli.

Ernst Kretschmer alkattana:

- Az örökletesen meghatározott testalkat a lelki tulajdonságok bizonyos típusát is meghatározza.
 - E típusok a fő elmebetegségekkel is kapcsolatban vannak
1. *Piknikus habitus*: zömök test, rövid nyak, cyclothym lelki tulajdonságok, kóros esetben mániás-depresszióval van kapcsolatban
 2. *Astheniás testalkat*: leptosom, sovány, nyúlánk, beesett mellkasú, szkizoid tulajdonságokkal, szélsőséges esetben sch

3. *Atletikus testalkat*: epileptoid tulajdonságok → tapadós, viszkózus, váratlan indulatokban kirobbanó, esetleg epilepszia

Jung alkattana: extrovertált és introvertált személyiségtípust különítette el.

Eysenck: dimenzionális megközelítés, melynek két végpontja a jungi extroverzió és introverzió

Sheldon: testi alkati típusokat különít el, ehhez lelki tulajdonságokat próbál illeszteni.

Három fő típusa a zsigerek, az idegrendszer és a vázrendszer alapján:

- Viscerotoniás
- Cerebrotoniás
- Szomatotoniás

→ nagyjából megfelelnek a kretschmeri típusoknak

Mélylélektani személyiségelméletek

Megalapítója: *Sigmund Freud (1856-1939)*

Elméletének újszerűségei:

1. A tudattalan lelki folyamatok koncepciója:
 - A tudattalan folyamatok döntő szerepe a magatartásban
2. A pszichés determinizmus koncepciója:
 - minden megnyilvánulásunk előre meghatározott, oka a tudattalanban rejlik

3. A gyermeki fejlődés, ezen belül a szexualitás fejlődése döntő hatással van a felnőtt személyiség alakulására

- ösztön/libidó fogalma, a csecsemő és a kisgyermek elemi biológiai szükségleteit is a szexualitás körébe sorolja

- szakaszokra osztja a gyermeki szexualitás fejlődését, az adott életszakasz fő biológiai funkciója szerint:

- Orális fázis (1-2 év)
- Anális (2-4 életév)
- Fallikus-oedipális (4-7 év)
- Latencia stádium
- Genitális fázis

→ ha ezeket a folyamatokat valami megzavarja, a fejlődés megreked → személyiségzavar, neurózis felnőttkorban

A pszichoanalitikus elmélet:

- 1. *Dinamikus modell:*** a lelki folyamatok dinamikus erők, melyek egymással küzdenek, ennek eredménye a magatartás. (pl. küzdelem az ösztönök és a felettes-én között)
- 2. *Topográfiai modell:*** a lelki apparátus egymás fölé rendelt hierarchikus struktúrákból áll, mint az agy anatómiai felépítése:
 - Tudattalan apparátus (ösztönkésztetések, primer vágyak, vágyvezérelt, irracionális gondolkodás)
 - Tudatelőttel rendszer (a figyelem koncentrációjával válhatnak tudatossá, reflexek, átmenet a tudattalan és tudatos között)
 - Tudatos rendszer

3. *Strukturális modell*: a topográfiai modell továbbfejlesztett változata:

- Id: ösztön-én, ősvalami, az ösztönöket hordozza, fő készlet az öröme
- Ego: logikus és elvont gondolkodás, tudatos és nem tudatos elemei vannak, védekezési mechanizmusok, fő jellemzője a realitás-elv
- Felettes én (superego): lelkiismereti funkciók, értékek, ideálok, melyeket a társadalomtól vesz át az egyén

Énvédő mechanizmusok (Anna Freud): az én integritását védik konfliktushelyzetekben

Humanisztikus irányzatok:

- A személyt mint önmegvalósító lényt fogják fel
- Az egyén aktív részese önmaga kibontakoztatásának, önmaga megvalósításának
- Egyik meghatározó elméletalkotója: *Abraham Maslow*

Humanisztikus pszichoterápia erre épül (*Carl Rogers*) →

- empátiás kommunikáció
- kliens feltétel nélküli elfogadása
- terapeuta kongruenciája, hitelessége

Behaviorista személyiségmodell (Pavlov):

- Az emberi magatartás megfigyelhető, leírható, kísérletileg ellenőrizhető tényeit szabad csak figyelembe venni
- Később előtérbe kerülnek az inger és a reakciók közötti változók, az ún. közti változók
- A modell központi fogalma: a *személyiségvonás* → a magatartás egyetemes tendenciái (dimenziók, diszpozíciók), melyek mindenkiben megvannak, csak eltérő mértékben
- Viszonyítási alap a statisztikai átlag

Szociálpszichológiai személyiségmodell:

- *Karen Horney*: a felnőtt személyisége a személy és a környezet interakciójának eredményeképpen alakul ki
- *Self* fogalmának bevezetése (Horney) hangsúlyozva az én szubjektív oldalát
- *Kelly*: elkülöníti a self objektív és szubjektív vetületét
 - *Objektív self*: amit mások alkotnak az egyenről
 - *Szubjektív self*: önkép, ahogy az egyén önmagát átéli
 - *Ideális self, énídeál*: amilyen szeretne lenni

- A belső harmóniát e három összetevő viszonya határozza meg
- Patológias állapotokban: ennek a viszonyoknak a különféle torzulásai
- Lelki egészség: a reális és én az önkép közötti megfelelés
- **Önkép**: önmagunkkal kapcsolatos ismeretek rendszere, beállítások együttese, elvárások rendszere is
 - Szelektív figyelmi preferencia → biztosítja az énkép stabilitását

- Az énkép és a reális én rendszerint nem esik egybe
- Az énkép és a reális én közötti eltérés *kognitív disszonanciát* eredményez (Festinger)
- Minél nagyobb az eltérés, annál nagyobb az idegrendszeri feszültség, feloldása kognitív torzítással lehetséges
- Állandó nagyfokú eltérés → állandó kognitív disszonancia → következményes aktivációnövekedés → kóros tünetek alapja
 - Negatív önkép: önkép és az énídeál távol esik egymástól
 - Pozitív önkép: az önkép és az énídeál egybeesik
- Expektancia-motívum (White): a torz önkép következtében információk szelekciója, a magatartás merev sémák szerint szerveződik

Kognitív személyiségmodell:

- A személy nem a valóságra, hanem a valóság általa leképzett mintázatra reagál
- Az a fontos, ahogy az egyén látja a világot, és benne önmagát
- Életesemények megítélésében is a szubjektív szempont döntő
- Kognitív séma fogalma: figyelmi preferenciát jelent
 - A séma vonalába eső információ iránti érzékenység fokozott, az ingerküszöb alacsony

A személyiség zavarai

- Minden magatartászavar egyben a személyiség zavar is
- Komplex magatartászavarok, amelyek a személyiség minden szféráját érintik
- A zavar sokféle szituációban megjelenhet, az élet minden területén problémákat jelent
- Norma fogalma, a személy saját normarendszerének figyelembe vétele

- Normaszegő magatartásmódok: *társadalmi beilleszkedési zavarok*, jelentős részük eredendően pszichiátriai probléma
 - Általában komplex problémát jelentenek
 - Devianciák

Elsődleges és másodlagos személyiségzavarok

- Egyes esetekben a genetikai tényezők szerepe nyilvánvaló (pl. Turner-, Klinefelter-szindróma)
- A személyiségzavarok többségének eredete a szocializációs folyamatban keresendő
- *Elsődleges személyiségzavarok*: genetikailag vagy a szocializációsorán megalapozott komplex magatartászavarok
- *Másodlagos személyiségzavarok*: normál személyiségfejlődés során valamilyen behatás következtében kialakuló személyiségváltozás

1) Agyi károsodásra visszavezethető személyiségzavarok

- Encephalitis, koponyabalesetek, posttraumás encephalopathia, post-stroke állapotok
 - Frontális funkciózavarok

2) Testi betegségekkel kapcsolatos személyiségzavarok

- Endokrin zavar okozta személyiségváltozások (PM, mellékvese betegségei) súlyos testi betegségekhez társuló zavarok pl. myoc. inf.

3) Toxikus eredetű személyiségzavarok

– IR-t tartósan károsító szerek

- Közvetlen toxikus hatású: nehézfémek, szerves oldószerek, alkohol
- Közvetett toxikus hatás: kábítószer, gyógyszerek

→ tartós hatásuk alatt adaptív változások következnek be a neuronokban:

- Felszíni változások: regulációs zavarok a pre- vagy posztzinaptikus neuronokon
- Változás az intracelluláris jelátvitel mechanizmusában (génexpresszió is), ami irreverzibilis

a) Szenvedélykeltő szerek okozta személyiségváltozások:

- ***Idült alkoholizmus:*** sokszor évtizedek alatt bontakozik ki, személyiség nivellálódása, szellemi hanyatlás, erkölcsi-szociális leépülés (enyhébb esetben szociális kapcsolatok beszűkülése, etikai normák elsekélyesedése)
- ***Drog:*** - kemény drogoknál: sokszor rohamos személyiségváltozás, motivációk beszűkülése, csak a szer megszerzése érdekli, sóvárgás, akár bűncselekmények is
 - Light drogok: tartós fogyasztásnál *amotivációs szindróma*, életmódváltozás, drogfogyasztó magatartás

b) Gyógyszerek okozta személyiségváltozások

- Éveken át tartó használat következtében személyiségváltozás
- Pszichofarmakonok tartós használata: tanulási képességet gátolja, személyiség rugalmatlanabbá válik, sablonos lesz, szklerotizálódik a személyiség
- Neuroleptikumok: dopaminerg pályák gátlása → emocionális reakciók intenzitása csökken, *emocionális parkinsonizmus*
- Antikolinerg mellékhatású NLP-ok és antidepresszívumok: memória és kognitív funkciók gátlása
- BZD: memória, motoros készségek, motivációk gátlása, tanulási képesség károsodása + kifejezett függőség, lehet politoxicomania

4) Pszichiátriai betegségek okozta személyiségzavarok

- Pszichiátriai megbetegedés maradványtünete (pl. sch schubjait követően)

5) Élmények meghatározta (reaktív) személyiségzavarok

- Az élmény hatására bekövetkező személyiségreakció tartós marad, a személyiségváltozás megmarad a kiváltó októl függetlenül is: *élményreaktív személyiségfejlődés*